

Zemljepisna imena – še vedno se zatika pri zapisu ...

Geographic Names – Still Causing Problems in Writing ...

Dr. Špela Bregač

Zavod RS za šolstvo

spela.bregac@zrss.si

COBISS: 1.04

Povzetek

Prispevek odgovarja na najpogostejša vprašanja v povezavi z zapisom velike začetnice pri zemljepisnih imenih. Kdaj je zemljepisno ime naselbinsko in kdaj nenaselbinsko. Kako zapisati predložno zvezo, kdaj prevajati tuja zemljepisna imena in kako je z zapisom črk, ki jih slovenska abeceda ne pozna. Kje poiskati odgovore na podobna vprašanja in kam se obrniti, če je sprememba zapisa zemljepisnega imena upravičena.

Ključne besede: velika začetnica, naselbinska zemljepisna imena, nenaselbinska zemljepisna imena

Abstract

The paper answers the most common questions regarding the use of initials in geographic names. Questions as to when a geographic name is an urban one and when it is a non-urban one. Questions as to how to write down a prepositional phrase, when to translate foreign geographic names, and how to write down letters which are not known to the Slovenian alphabet. Where to find answers to similar questions and where to turn when wondering if the change in writing down a geographic name is justified.

Keywords: Initial, urban geographic names, non-urban geographic names

Uvod

Pred vrati je december, sv. Martin je po zidanicah naših vinorodnih gričev naredil svoje, vroča kri ob zapisu zemljepisnih imen pa se še ni polegla.

Oni dan sem na lokalni internetni strani brala energičen prepir o zapisu imena grička, na katerem je svojo posest že leta 1136 dobil stiški cistercijanski samostan, na vrhu 428 visokega vinorodnega grička pa od leta 1623 stoji

Slika 1: Trška gora

Vse fotografije: Š. Bregač.

romarska cerkev. Tudi to je dal postaviti stiški opat, ob njej pa rastejo štiri mogočne lipe, med njimi najdebelejša na Dolenjskem. Z vrha se odpira lep razgled na Novo mesto in Gorjance.

Govorim o Trški gori.

Kako torej pišemo geografska imena?

Prepir z utemeljevanjem se je vrтел okrog velike začetnice zapisa samostalnika gora. Videti je, da je Slovenski pravopis (SP), ki je skupaj s slovarskim delom izšel leta 2001, Pravila pa že leta 1989, dvignil precej prahu, ki se še ni polegel ...

Pravopis na strani 13 jasno zapiše, da zemljepisna imena delimo na naselbinska in nenaselbinska, pri čemer so »naselbinska imena mest, vasi, trgov in zaselkov, nenaselbinska pa vsa druga.«

V naselbinskih imenih pišemo vse sestavine z veliko začetnico, izjema so samostalniki trg, vas, mesto, selo in naselje, v nenaselbinskih pa pišemo prvo besedo z veliko, vse ostale pa z malo, razen če katera sama po sebi ni lastno ime. Tako v grobem in splošno povedano govori Slovenski pravopis. Dejanska raba pa je že druga pesem s sto in eno različico.

In če sem že odgovorila, kako pravilno zapisati ime opevanega grička v bližini Novega mesta, se sprehajalca, ki se med vinograde do cerkvice poda peš, porodi vprašanje, zakaj je na krajevni tabli zapis Trška Gora, na smerokazu pa obe varianti zapisa. In po tem se ni čuditi zmeda ...

A odgovor je povsem preprost. Trška gora ima stalne prebivalce in hišne številke, torej je lahko tudi naselbinsko ime. Zato tudi Trška Gora.

Če se prejšnja zanka zdaj zdi povsem preprosta, bom poskusila razvozlati še kakšno.

Nekatera tuja naselbinska zemljepisna imena poznajo slovensko ime. Npr. Beljak, Celovec, Gorica, Benetke, Carigrad, Dunaj, Kelmorajn, Jakin, Monakovo. V prvih treh primerih gre za zemljepisna imena na slovenskem nacionalnem ozemlju, vendar onstran (politične) meje, ki jih uporabljamo enakovredno s tujimi imeni: Villach, Klagenfurt, Gorizia. Naslednja tri imena so davna dediščina, uporabljamo jih le v slovenščini. Zadnja tri imena pa so stilno zaznamovana in marsikomu povsem neznana (Köln, Ancona, München).

Kako pa je z zapisom črk, ki jih slovenska abeceda ne pozna? Če je zapis imena v latinični pisavi, združeni črki ae in oe pišemo razvezano, č zapišemo s č in đ z dj (SP 2001, str. 146).

Češka pisava pozna znamenja za dolžino nad samoglasnikom. Ta pri zapisu opustimo: Plzen. Črki y in ch zamenjamo z i in h (Hradčani), črko h ohranimo, vendar jo izgovarjamo po naše (Praga). Podobno velja za slovaško, poljsko in lužiškosrbsko pisavo. Npr: Svetopolk, Banska Bistrica, Gdansk, Lodz, Bela Gora ...) Kakšen je zapis neslovanskih evropskih latiničnih pisav, npr. albanske, ugrofinske, madžarske, finske in estonske, vam Slovar razloži na treh straneh (SP 2001, str. 151–153).

Ustrezne zamenjave pri domačenju romanskih in germanskih pisav so zapisane na straneh od 154 do 174.

Posamezne črke novogrške pisave zapisujemo z latiničnimi tako kot pri stari grščini, le da je glasovna vrednost črk in črkovnih skupin precej drugačna kakor v stari grščini. Cirilične pisave za slovanske jezike imajo skupne črke s približno enako glasovno vrednostjo: Nikšič, Vranje, Valjevo, Sofija, Sevastopol, Ukrajina,

Slika 2: Trška Gora ali Trška gora?

Brest ... Medjugorje, vendar tudi Medžugorje, v tem primeru gre za podomačeno različico prej omenjenega zapisa.

Azijske, afriške in druge pisave prenašamo v slovensko po načelih za zapisovanje slovenskih glasov. Po domače zapisujemo tudi imena plemen in ljudstev in zemljepisna imena predklasičnega kulturnega izročila: Bejrut, Sečuan, Tbilisi.

Na tem mestu se morda pojavi vprašanje, kako je s prevajanjem občnoimenskih prvin v zemljepisnih imenih.

Velja načelo, da če je zemljepisno ime večbesedno in ga sestavljajo tudi občnoimenske sestavine, te prevajamo zlasti pri imenih držav (Združene države Amerike, Nova Zelandija, Savdska Arabija), pokrajin (Bližnji vzhod, Spodnja Saška, Donski bazen), delov kopnega (Nova Gvineja, Kanarski otoki, Velikonočni otok), voda (Atlantski ocean, Beringovo morje, Ženevsko jezero), oblik zemeljskega površja (Libijska puščava, Golanska planota, Bela gora), nekaterih mest (Špindlejev Mlin), cest, trgov, ulic, parkov (Peta avenija, Elizejske poljane, Rdeči trg) (SP, 2001, str. 26).

Izjemoma prevajamo občnoimenske dele naselbinskih imen, vendar v primerih, da se je v rabi to skozi desetletja uveljavilo: Dunajsko Novo mesto, Frankfurt na Majni. Sicer naselbinska imena pišemo v nespremenjeni obliki: New York, Karlovy Vary, Cape Town.

Zakaj torej pomisel na to, da bi morda zapisali Novi Jork, Solno mesto, Sveti Frančišek? Odgovor najdete v Levčevem pravopisu (1899, čl. 513), v Breznik-Ramovševem pravopisu (1935, čl. 4) in na spletnem portalu Termania (Splet 1). Toda brati je treba natančno. V rabi je SP iz leta 1989 oz. 2001, spletni portal Geografskega inštituta Antona Melika ZRC SAZU pa navaja, kakšna bi lahko bila slovenska oblika nekaterih imen. In opozori, da je oblika teh imen nestandardizirana, raba pa neprimerna.

Pri zapisu zemljepisnih imen se pojavlja zadrega tudi v primerih, ko želimo označiti zgolj lego znotraj celine.

V geografiji se pojavljajo delitve treh celin: Evrope, Afrike in Azije (npr. Južna Evropa, Severna Evropa, Srednja/Centralna Afrika, Vzhodna Azija ...), ne pa Amerike in Avstralije. Gre za poimenovanja regij, ki se pojavljajo kot zemljepisna imena in so posledica členitve posameznih celin na geografsko zaokrožene enote z natančno določenim pripadajočim ozemljem in obsegom. Na prvi pogled je vse enostavno, v praksi pa malo manj. Politično

Slika 3: Trška gora malo drugače

oblikovane in naravnogeografske regije se v praksi ne ujemajo. Zato bi bila ustrežnejša raba male začetnice, s katero nakazujemo del celine glede na stran neba: srednja Evropa (in ne Srednja Evropa). Pa še en argument za zapis male začetnice. Območje srednje Evrope je precej nedorečeno, mnogi si ga razlagajo po svoje, zato težko govorimo o ozemeljsko poenoteni regiji, ki bi zapis z veliko upravičevala.

Spet drugače je pri zapisu Vzhodne/Zahodne Alpe. V tem primeru ne gre (le) za stran neba. Poznamo natančen obseg, razmejitev je tradicionalna in zakoreninjena. Govorimo o eksonimu. Torej bomo obe sestavini zapisali z veliko začetnico: Vzhodne Alpe.

Težave nastajajo tudi pri zapisu predloga v nenaselbinskih imenih. Za zapis v naselbinskih imenih velja, da neprvi predlog zapišemo z malo: Črni Vrh nad Idrijo, Pri Žagi, Za Vrhom pri Črnicu.

V nenaselbinskih imenih pišemo z veliko le prvo besedo, ostale le, če je kakšna sama po sebi lastno ime: Za vodo, Pod hrastom, Cesta v Mestni log. Če želimo ohraniti ime nespremenjeno, ga pišemo z vrstnim poimenovanjem: Stanujem v ulici Pod hrastom. Če se v skladiščni rabi »srečata« dva predloga, tistega, ki je del imena in ne ustreza skladiščnemu položaju, izpustimo in z veliko pišemo prvo popredložno sestavino: Grem k Hrastom. Včasih je moč združiti predlog in besedo v eno: Prihajam iz Podhrasta.

Včasih pa lahko namesto večbesednega zemljepisnega imena uporabimo splošno znano skrajšano ali pa nadomestno ime in ga pišemo z veliko. Tako namesto Ljubljansko barje zapišemo kar Barje, Goriška brda postanejo Brda in Velika Britanija Otok.

Namesto zaključka

Na koncu razmišljanja pa morda še o zapisu slovenska Istra. V priročnikih najdemo podatke, da je zemljepisno lastno ime polotoka Istra. Torej je slovenska pridevnik in ni del lastnega imena. Zagovorniki rabe velike začetnice pridevnika izhajajo iz prepričanja, da je ime geografske enote v resnici Slovenska Istra, zato bi bilo morda smiselno razmisliti, da bi Komisija za standardizacijo zemljepisnih imen pri GURS na podlagi argumentov stroke upravičila

spremembo zapisa. Dejansko rabo omenjenega zapisa je moč preveriti tudi na spletnem portalu Gigafida (Splet 2). Ta sam po sebi govori o upravičenosti spremembe zapisa, kajti jezik je živ in se ves čas spreminja.

Dokler pa zgoraj omenjena komisija zapisa ne spremeni, je pravilen zapis slovenska Istra (SP, str. 681).

Viri in literatura

1. Breznik, A., Ramovš, F. (ur.) (1935): Slovenski pravopis. Znanstveno društvo. Ljubljana.
2. Dobrovoljc, H., Jakop, N. (2011): Sodobni pravopisni priročnik med normo in predpisom. ZRC SAZU.
3. Dobrovoljc, H., Končar Bizjak, A. (ur.) (2014): Slovar pravopisnih težav. ZRC SAZU.
4. Levec, F. (1899): Slovenski pravopis. Cesarsko kraljeva zaloga šolskih knjig. Dunaj.
5. Kladnik, D. (2007): Pogledi na podomačenje tujih zemljepisnih imen. ZRC SAZU.
6. Kladnik, D., Perko, D. (2013): Slovar slovenskih eksonimov. ZRC SAZU.
7. Seznam tujih zemljepisnih imen v slovenskem jeziku. GURS, 2001.
8. Toporišič, J. idr. (2001): Slovenski pravopis. ZRC SAZU.
9. Splet 1: <http://www.amebis.si/termania>.
10. Splet 2: <http://www.gigafida.net/>.
11. Splet 3: http://www.gu.gov.si/si/delovnapodrocja_gu/projekti_gu/komisija_za_standardizacijo_zemljepisnih_imen/publikacije/.